

Kulturdepartementet

Postboks 8030 Dep
0030 OSLO

Deres ref.:

Vår ref.:

Dato:

13/332 - 1 / AMV

26.08.2013

En samlet ordbokpolitikk etter 2014

Språkrådet oppfordrer Kulturdepartementet til å ta et politisk initiativ for å utforme en samlet ordbokpolitikk i Norge for de neste tiårene. Styret i Språkrådet har drøftet disse spørsmålene på flere møter, senest på møte i Tromsø 13. juni 2013, og legger her fram sine synspunkt.

I *Strategi for Språkrådet 2013–2015* er språklig dokumentasjon et av delmålene. Dette omfatter både ordbøker, terminologiutvikling og språksamlinger. Med grunnlag i dette mener vi tiden er inne til å stake ut en kurs for ordbokarbeidet i Norge etter 2014.

Språkrådet arrangerte 20. mars 2013 et seminar om ordbokpolitikk som samlet alle de viktigste aktørene i norsk ordbokutvikling. Seminaret gav oss viktig og oppdatert kunnskap om hele ordbokfeltet, og viste at forståelsen av situasjonen er såpass felles for de fleste aktørene at vi mener grunnlaget er til stede for en videre satsing. En rapport fra seminaret er vedlagt dette brevet. Debatten stoppet ikke med seminaret. Spørsmålene vi tok opp, ble diskutert både gjennom avisinnlegg, notater og brev til Språkrådet. I det videre arbeidet med saken har vi tatt disse momentene med i vurderingene vi har gjort.

I brevet grunngir vi disse prioriterte tiltakene:

1. Det er viktig at det blir utviklet gode og nyttige ordbøker også etter at det store prosjektet Norsk Ordbok 2014 etter planen foreligger i 12 bind i 2014.
2. Det trengs et vitenskapelig ordbokverk også for bokmål, og både dette og *Norsk Ordbok* må holdes ved like og være komplett tilgjengelige i digital form.
3. Vi ber departementet ta initiativ til at det blir utarbeidet en plan for bevaring og videreutvikling av de språksamlingene som i dag befinner seg ved universitetene. Vårt forslag er at det oppnevnes en arbeidsgruppe som utreder det videre arbeidet med disse samlingene.
4. Dersom statsbudsjettene også etter 2014 legger opp til en samlet bevilgning til ordbokarbeid som er omtrent på samme nivå som dagens, vil vi raskt kunne merke forbedringer i dokumentasjonen av språk i Norge.

Disse tiltakene mener vi vil være til beste for norsk språk og kultur og for språk og kultur i Norge.

Vi peker i dette brevet på dagens og framtidens behov for ordbøker, og vi framhever verdien av den typen språklig dokumentasjon ordbøker representerer. Videre identifiserer vi udekkede behov for enspråklige og tospråklige (eller flerspråklige) allmennordbøker og fagordbøker og klargjør Språkrådets befatning med de ulike ordboktypene. Vi framhever behovet for at arbeidet med gode norske språksamlinger føres videre, og brevet avsluttes med forslag til en rekke tiltak.

1. Sosiale og kulturelle behov for ordbøker

Norge har lenge vært et flerkulturelt samfunn, og er en av de eldste formelt flerspråklige statene i Europa. Den internasjonale databasen *Ethnologue* kartlegger alle språk som er i bruk i verden. I den nyeste utgaven fra 2013 regnes norsk (bokmål og nynorsk) som en av de hundre mest robuste skriftkulturene i verden.

Ordbøker er i alle skriftkulturer en nødvendig forutsetning for språklig demokratisk deltakelse. I gode ordbøker kan alle finne igjen sitt eget språk, og med ordbøker kan alle få hjelp til å bli enda bedre og tryggere språkbrukere. De demografiske endringene i Norge de siste tiårene innebærer at mange har et nytt behov for å ha tilgang til gode ordbøker, for eksempel innvandrere med morsmål som er lite representert i eksisterende ordbøker i Norge. De fleste språkbrukerne greier seg gjerne med ordlister eller mindre ordbøker, men disse blir bare gode hvis de er utviklet fra store språksamlinger og kan bygge på moderne, oppdaterte definisjonsordbøker.

Digitale ordbøker gjør det lettere for flere å bruke disse ressursene. Bare i 2012 ble det søkt over 74 millioner ganger i *Nynorskordboka* og *Bokmålsordboka*. Disse digitale utgavene av de to norske basisordbøkene kan alle bruke gratis. Det bør være et overordnet prinsipp at alle ordboktiltak som er finansiert av det offentlige, er gratis tilgjengelige på Internett.

For norsk som for andre språk trengs en aktiv politikk som fremmer og styrker språkets posisjon i samfunnet. Det offentlige satser mye på dette gjennom en offentlig finansiert skole, pressestøtte, innkjøpsordninger, konsesjoner for radio og tv og en rekke andre tiltak som tar vare på og utvikler bruken av bokmål og nynorsk, de samiske språkene og historiske minoritetsspråk. På samme måte som slike tiltak er nødvendige, må man nok regne med at markedsfinansiering heller ikke strekker til for utviklingen av gode og nyttige ordbøker.

2. Verdien av språklig dokumentasjon

En helhetlig språkpolitikk forutsetter etter vår mening også en samlet ordbokpolitikk.

Kulturløftet 1 og 2 har siden 2005 gitt en økonomisk styrking, og dermed også en generell statusheving, av kulturpolitikken i Norge. Kulturløftet 2 er formulert som 17 satsingspunkter, og språkpolitiske arbeidsområder har sin naturlige plass i flere av dem: Punkt 4 har tittelen "Styrke bibliotekene og norsk språk", punkt 10 "Ta vare på norsk kulturarv", punkt 12 "Sikre mangfold, likeverd og likestilling" og punkt 13 heter "Samisk kultur". I Kulturløftet 3 finner vi språkpolitiske arbeidsområder i både punkt 6 "Kultur med mangfold" og punkt 7 "Kulturarven og kulturminner".

Språkrådet er statens fagorgan i språkspørsmål, og våre vedtekter slår som kjent fast (i § 1) både at vi skal observere og analysere aktuelle utviklingstrekk i hele det norske språksamfunnet, og at vi på eget initiativ bør legge til rette for tjenlig samarbeid med både private og offentlige aktører innenfor ulike samfunnssektorer. Videre har vi (ifølge § 2) ansvar for å ta språkpolitiske initiativer overfor relevante myndigheter. De språkpolitiske målene for Norge er gitt i relevante styringsdokumenter, først og fremst språkmeldingen, St.meld. nr. 35 (2007–2008) *Mål og mening. Ein heilskapleg norsk språkpolitikk*.

Vi viser til det språkmeldingen sier om verdien av språklig dokumentasjon:

Alle språk som skal haldast i hevd og utvikla seg som levande kulturspråk, må kunna støtta seg på ein solid dokumentasjon av den språklege tradisjonen og av korleis språket blir brukt i samtida. Ikkje minst er dette eit nødvendig grunnlag for språkforskning og språkopplæring, men også for arbeidet med standardisering og normering av språket. Det har også mykje å seia for å gje språket status at det er vel dokumentert på ulike vis. (St.meld. nr. 35 (2007–2008), kap. 8.3.1.)

I familie- og kulturkomiteens innstilling om språkmeldingen understrekes også behovet for språklig dokumentasjon:

Komiteen vil streke under at språk ikkje er ein statisk storleik, men at språket heile tida er i endring. Språkendringar – i tale og skrift – skjer rett nok ofte som generasjonssprang, men det er svært viktig at ein sikrar språkleg dokumentasjon og setter inn tiltak som på ulike vis kan styrkje språket. Komiteen vil streke under at språk frå alle tider og i alle variantar er ein viktig del av vår kulturarv og må bevarast for ettertida. (Innst. S. nr. 184 (2008–2009), kap. 2.4.1.)

Mens språkforskning og til dels språkopplæring er universitetenes ansvarsområde, er standardisering og normering av norsk språk et ansvar for kultursektoren generelt og Språkrådet spesielt. Etter § 1 i våre vedtekter skal Språkrådet blant annet arbeide med ”å forvalte de to offisielle norske språknormene”. Språkrådet har også fått fullmakt til å gjøre bindende normeringsvedtak for tidligere unormerte ord når språkutviklingen tilsier det. Dersom faktisk språkbruk eller sterke systemhensyn tilsier det, kan Språkrådet ”vedta ny stavemåte og bøyning av tidlegare normerte ord og justeringar i skrivereglane” (§ 3). Vedtak om ”gjennomgripande endringar og systemendringar” skal derimot legges fram for departementet til godkjenning (§ 3).

For å kunne følge med på faktisk språkbruk må vi ha tilgang til god språklig dokumentasjon.

Språkmeldingen sier blant annet følgende om den språkpolitiske verdien av ordbokarbeid: ”Alle former for ordbøker og leksikalske oppslagsverk utgjør ein viktig del av den totale skriftkulturelle infrastrukturen i eit språksamfunn. Alt dette er på sitt vis med på å styrkja skriftkulturen spesielt og nasjonalspråket generelt” (kap. 8.3.4.1).

3. Enspråklige allmennordbøker

3.1 Skoleordlister og -ordbøker

Etter opplæringsloven § 9-4 skal Språkrådet godkjenne *ordlister og ordbøker til skolebruk*. Dette er omtalt i kap. 8.4.4.5 i språkmeldingen og er sist stadfestet i § 3 i vedtektene for Språkrådet.

I kjølvannet av rettskrivingsreformene i 2005 og 2012 har det dermed vært en del godkjenninger av skoleordlister fra flere forlag. Språkrådet ønsker å vurdere formalitetene ved godkjenningsordningen, blant annet slik at ordningen eksplisitt blir åpnet for elektroniske ordlister. Vi forstår opplæringsloven slik at ordningen uten videre også gjelder for elektroniske ordlister og ordbøker. Elektroniske ordlister kan blant annet ha andre vilkår for (fortløpende) oppdatering.

Språkrådet kjenner til at det er ute på markedet litt andre typer skoleordbøker for norsk enn de tradisjonelle, til dels med blanding av bokmål og nynorsk. Det er også elektronisk tilgjengelige ordlister som det har kommet reaksjoner på og spørsmål om, til dels med mye feil.

Ikke bare rettskrivningen kan være feil. Også norsk programvare takler stavekontroll dårlig, som når mye brukte retteprogrammer setter røde streker under helt kurante sammensetninger som følge av at korte sammensetningsledd ikke godtas av programmene. Et nyttig hjelpemiddel kan være å publisere ferdige lister over frekvente sammensetninger som består av korte deler. Dette er problemstillinger Språkrådet vil se på.

I språkmeldingen omtales behovet for *tilpassede ordbøker til skolebruk – begynnerordbøker/barneordbøker*: ”Her i landet manglar vi høvelege definisjonsordbøker for skulebruk” (kap. 8.4.4.6). Utvikling av ordkunnskap – ikke minst hos elever med norsk som andrespråk – har vist seg enda viktigere ifølge faglige rapporter i senere tid enn det man har antatt tidligere. Flere ordbøker for barn er utgitt, men det er fortsatt behov for utvikling og utgivelse av slike ordbøker.

3.2 Standardordbøker og ettbinds definisjonsordbøker

Språkrådet og Universitetet i Oslo har ansvaret sammen for standardordbøkene *Bokmålsordboka* og *Nynorskordboka* og for Norsk ordbank. Begge standardordbøkene kom ut første gang i 1986 og har undertittelen *definisjons- og rettskriv(n)ingsordbok*. De skal alltid gi fullstendig informasjon om gjeldende rettskrivning i bokmål og nynorsk. For tiden (fra 2012) gjelder det for nynorsk bare nettutgaven, ikke papirutgaven.

På 1990-tallet ble Norsk ordbank oppbygd ved Universitetet i Oslo med fullformsordlister for bokmål og nynorsk. Disse ordlistene er koblet til den elektroniske versjonen av håndordbøkene, slik at man får tilslag på bøyde former av oppslagsord når man søker (se språkmeldingen, kap. 8.4.4.8). Norsk ordbank, bokmål og nynorsk, er også en selvstendig ressurs som er brukt av ordlisteredaktører og programvareutviklere (se språkmeldingen, kap. 8.4.4.8), og er nå også fritt tilgjengelig gjennom Språkbanken ved Nasjonalbiblioteket. I tillegg til *Bokmålsordboka* og *Nynorskordboka* finnes det flere kommersielt tilgjengelige ordbøker i denne kategorien, blant annet *Tanums store rettskrivningsordbok* og *Norsk ordbok med 1000 illustrasjoner*.

Samarbeidet framover mellom Språkrådet og Universitetet i Oslo om standardordbøkene og ordbanken har ikke det samme trygge grunnlaget som før. En viktig årsak er at språksamlingene med tilhørende stillinger har blitt bygd ned over to tiår. Denne utviklingen bekymrer Språkrådet sterkt.

Vi ser på nettutgavene av standardordbøkene som den viktigste og mest tilgjengelige kilden for kunnskap om normen i bokmål og nynorsk. De høye og voksende brukertallene bekrefter dette. Det er nå en generasjon siden standardordbøkene ble laget, og det bærer innholdet preg av. Derfor må innholdet oppdateres, og det arbeidet er i gang.

Universitetet i Oslo ønsker ikke å prioritere ordbokarbeid som tidligere. Dermed faller finansieringen av faglig vedlikehold av standardordbøkene i dag vesentlig på Språkrådet. Det har gått ut over aktivitetsnivået på andre av Språkrådets arbeidsområder.

Denne situasjonen er ikke bærekraftig. Vi ber derfor om at den framtidige organiseringen av arbeidet med standardordbøkene blir vurdert. Språkrådet diskuterer gjerne ulike løsninger for både finansiering og organisering. Vi rår til at denne delen av norsk ordbokpolitikk utformes i samarbeid mellom Kunnskapsdepartementet og Kulturdepartementet, og vi stiller oss gjerne til tjeneste i den forbindelse.

Et spørsmål som ikke kan sees helt isolert fra det foregående, er om de elektroniske versjonene av håndordbøkene kun bør stilles til disposisjon av eierne, det vil si Universitetet i Oslo og Språkrådet, eller om de som hele verk også kan tillates brukt i kommersielle sammenhenger, for eksempel i de ordbokportalene enkelte forlag tilbyr sine kunder mot betaling. Situasjonen i dag er at papirutgavene av *Bokmålsordboka* og *Nynorskordboka* markedsføres på kommersiell basis av henholdsvis Kunnskapsforlaget og Det Norske Samlaget, mens de elektroniske versjonene kun tilbys gratis av Universitetet i Oslo og Språkrådet. Dette spørsmålet ble ikke drøftet på seminaret 20. mars 2013. Forlagene har meldt sin interesse for de elektroniske versjonene, og når visse rettighetsspørsmål er avklart, drøfter styret i Språkrådet saken mer inngående.

Vi legger til grunn at ressurser som er utviklet for offentlige midler til språkdokumentasjon, bør være gratis for brukerne. Hvis flere parter har deltatt i finansieringen og utviklingen av prosjektene, kan flere løsninger tenkes. Dette vil styret i Språkrådet drøfte nærmere.

3.3 Store vitenskapelige ordbøker

Norge er i den heldige situasjon at to slike ordbokprosjekter er i arbeid – *Norsk Ordbok 2014* og *Det Norske Akademis store ordbok*. Et tredje prosjekt, *Bokmålets og riksmålets ordbokverk*, er som kjent under planlegging som et samarbeidsprosjekt mellom Universitetet i Oslo og Det Norske Akademi for Språk og Litteratur.

Norsk Ordbok 2014 har godt håp om å utgi siste bind i 2014. Det er lite sannsynlig at *Det Norske Akademis store ordbok* kan fullføres det året med de offentlige bevilgningene de har mottatt de siste årene.

Språkrådet legger til grunn at de ordbokpolitiske ambisjonene bør være like store for bokmål som for nynorsk. Norsk Ordbok dekker både nynorsk og dialekter og er med det allerede en viktig

kilde for bokmålsbrukere. Dette gjør det lettere å oppfylle ambisjonene også for bokmål gjennom et nytt verk.

Seminaret 20. mars 2013 klargjorde at flere store behov må dekkes i tiden framover. For informasjon om og synspunkter på disse behovene viser vi til den seminarrapporten som ligger ved. Stikkordsmessig framhever vi disse tre prosjektene i uprioritert rekkefølge:

Det Norske Akademis store ordbok er under arbeid, men har ikke sikret bevilgninger fram til ferdigstilling. Ordboken er en revidert og oppdatert versjon av *Norsk Riksmålsordbok*, som ennå er det mest omfattende komplette ordbokverket over norsk språk. Språkrådet gav i 2011 sin støtte til ønsket om at forholdene ble lagt til rette for at ordboken kunne bli ferdig til grunnlovsjubileet i 2014. Ut fra vårt perspektiv er det viktig at *Det Norske Akademis store ordbok* kommer ut så snart som mulig.

Norsk Ordbok skal etter planen gi ut bind 12 i grunnlovsjubileumsåret 2014. I løpet av prosjektperioden er de bindene som er produsert ved hjelp av digitale arbeidsmetoder, blitt publisert på Internett i tillegg til å være publisert på papir. Nettversjonen har rimeligvis mye større tilgjengelighet enn papirutgaven. Det vil si at det står igjen å fulldigitalisere de fem første bindene. Dette vil øke bruksverdien av verket betraktelig. Språkrådet vil her understreke at *Norsk Ordbok* representerer en betraktelig oppgradering og modernisering av norsk leksikografi som bringer oss faglig opp på nivå med våre naboland Sverige og Danmark, og det vil være svært verdifullt om produktet gjøres så tilgjengelig for brukerne som mulig. I tillegg til fulldigitalisering av hele verket forutsetter vi at det etableres en mindre organisasjon for faglig og teknisk vedlikehold av *Norsk Ordbok*.

Bokmålets og riksmålets ordbokverk er et planlagt prosjekt i samarbeid mellom Det Norske Akademi for Språk og Litteratur og Universitetet i Oslo. Med en god faglig fundering vil dette verket sikre et omfattende ordbokverk for bokmål som tilfredsstiller morgendagens krav. Både på seminaret den 20. mars og i andre sammenhenger er det kommet til uttrykk ulike synspunkter på visse språkfaglige, metodologiske og tekniske sider ved prosjektet. Drøfting av disse synspunktene er viktig og må etter vårt syn fortsette i den videre planleggingen av prosjektet. Språkrådet er gjerne med i denne drøftingen.

Vårt syn er at man bør gå videre med planene for *Bokmålets og riksmålets ordbokverk* og at prosjektet bør dra nytte av erfaringer fra de to andre ordbokverkene som er omtalt her.

Prosjektet bygger på en avtale mellom Det Norske Akademi for Språk og Litteratur og Universitetet i Oslo fra 2011 som blant annet omfatter tilgjengeliggjøring av definisjonene i *Bokmålsordboka* og andre ressurser for prosjektet. Noen av disse ressursene er imidlertid sameid av Universitetet i Oslo og Språkrådet. Derfor må også Språkrådet gi sitt samtykke til slik tilgang for at avtalen skal være gyldig. Språkrådet vil i den forbindelse gjøre faglige vurderinger.

Språkrådet mener at alle disse tre prosjektene er viktige og nyttige prosjekter som vil føre til merkbare forbedringer i dokumentasjonen av norsk språk. Hver for seg er de nye prosjektene ikke spesielt store sammenlignet med det krafttaket som er tatt med prosjektet *Norsk Ordbok 2014* siden årtusenskiftet, og som ligger an til å nå sitt mål med godt resultat. Vi vil anslå at en årlig bevilgning

til ordbokarbeid over statsbudsjettet som viderefører dagens nivå, kompensert for pris- og lønnsvekst, vil gjøre det mulig å føre videre disse tre prosjektene og legge til rette for nødvendig arbeid med ordbøker av de andre kategoriene som er omtalt i dette brevet.

Også for de store dokumentasjonsverkene mener Språkrådet at ressurser utviklet for offentlige midler til språkdokumentasjon bør falle inn under gratisprinsippet slik dette er omtalt ovenfor.

4. Tospråklige ordbøker

Tospråklige ordbøker er omtalt i kap. 8.3.4.3 i språkmeldingen. Det meste av situasjonsanalysen og vurderingen er fortsatt dekkende.

Om situasjonen for tospråklige ordbøker mellom norsk og aktuelle fremmedspråk konstaterer meldingen at "[t]il skulebruk finst det stort sett eit tilfredsstillande tilbod av tospråklege ordbøker, i alle fall for dei største og mest skulerelevante framandspråka". Verre står det til med større ordbøker, dessutan med ordbøker mellom norsk og "smalare europeiske språk", "for ikkje å nemna mellom norsk og ikkje-europeiske språk". Om utfordringene som ligger i dette, sier språkmeldingen (samme sted): "I utgangspunktet er dette ei forlagsoppgåve, men mange ordbokprosjekt av dette slaget har ikkje noko stort innteningspotensial, og finansieringa er ofte eit hovudproblem."

Språkmeldingen fortsetter med å beskrive hvor verdifullt det er for et språk som norsk å være dokumentert i tospråklige ordbøker i par med så mange språk som mulig. Tospråklige ordbøker styrker dokumentasjonen av norske ord og uttrykk, de gjør norsk språk lettere tilgjengelig for en større kulturkrets og er dermed med på å gi norsk språk høyere internasjonal status, og de stimulerer til mer direkte språkkontakt og kulturutveksling mellom norsk og et bredere spekter av fremmede språk og kulturer.

Språkrådet vil legge til at nynorskbrukerne er enda dårligere stilt enn bokmålsbrukerne når det gjelder tospråklige ordbøker mellom norsk og fremmedspråk. Særlig viktig er det med ordbøker også mellom nynorsk og de store fremmedspråkene i skolen (spansk, tysk og fransk i tillegg til engelsk).

Språkmeldingen omtaler ikke andre typer tospråklige ordbøker. Språkrådet vil peke på tre kategorier av udekkede behov.

For det første dreier det seg om tospråklige allmennordbøker mellom norsk og de samiske språkene, de nasjonale minoritetsspråkene (kvensk, romani og romanes) og norsk tegnspråk. Språkrådet har som kjent et ansvar for styrking av de nasjonale minoritetsspråkene og norsk tegnspråk.

For de samiske språkene er det i regi av Sametinget utviklet en orddatabase, www.risten.no, som er under stadig videreutvikling. Det er behov for et større elektronisk korpus, som kan ligge til grunn for ordbøker på et høyere kvalitetsnivå enn i dag.

En ordbok mellom norsk og norsk tegnspråk er under utvikling og ligger på www.tegnordbok.no. I tilknytning til denne er det også laget en ordbok for mobiltelefon (en

applikasjon til iPhone og en variant som kan brukes i nettlesere på smarttelefoner). Statped er ansvarlig for prosjektet på oppdrag fra Utdanningsdirektoratet. I samråd med Norges Døveforbund og Språkrådet har Kunnskapsdepartementet nylig gitt uttrykk for at ordboken skal styrkes med flere yrkesfaglige termer. Ordbokressursen er foreløpig søkbar kun fra norsk til norsk tegnspråk, ikke omvendt. Det er behov for å forankre ordbokarbeidet i et større leksikografisk miljø.

Nettstedet til Kvensk institutt (www.kvenskinstitutt.no) har en ordliste med ca. 4700 kvenske oppslagsord. Ved Universitetet i Oslo er det utviklet et korpus (Ruija-korpuset). Det er stor mangel på ordbokressurser for kvensk, og arbeidet med korpus må fortsette.

For romani og romanes er lite ordbokarbeid gjort i de senere årene. *Romani-folkets ordbok* ble utgitt av Ludvig Karlsen i 1993. En romani–norsk ordliste, delvis også med oversettelser til engelsk, ligger på Internett på bki.no/romani/romani2b.html. Både romani og romanes trenger grunnleggende språkdokumentasjon til støtte for videre leksikografisk arbeid.

For det andre gjelder det tospråklige allmennordbøker mellom norsk (bokmål og nynorsk) og de forskjellige nyere minoritetsspråkene i Norge, som polsk, somali og arabisk. I en nordisk samarbeidsramme har Utdanningsdirektoratet de siste årene forvaltet produksjonen av en rekke tospråklige ordbøker i serien *LEXIN* med parallelle bokmåls- og nynorskutgaver. I Språkrådets språkpolitiske tilstandsrapport *Språkstatus 2010* heter det: ”De nettbaserte Lexin-ordbøkene har stor utbredelse. Disse ordbøkene er laget spesielt for innvandrere i Norge og dekker til dels andre språk enn det de trykte ordbøkene på markedet gjør. Uni Digital har utviklet Lexin på oppdrag fra Utdanningsdirektoratet.” Konseptet ser ut til å være vellykket, og arbeidet bør etter vårt syn fortsettes.

For det tredje gjelder det *ordbøker mellom de skandinaviske nabospråkene*. Språkrådet ser en verdi i ordbøker mellom de nordiske språkene. To flerspråklige nordiske nettordbøker er lansert i den siste tiden, med ulike målgrupper. Den norske versjonen av det nordiske samarbeidsprosjektet *ISLEX* ble lansert i mai 2013. *ISLEX* er et flerspråklig digitalt ordbokverk med islandsk som kildespråk og dansk, norsk (bokmål og nynorsk) og svensk som målspråk. I 2012 ble dessuten *Nordisk miniordbok* utgitt. Dette er en barnerettet nettbasert ordbok som i større eller mindre grad omfatter alle de nordiske nasjonalspråkene.

Språkrådet mener det er store udekkede behov for tospråklige ordbøker, særlig for språk som mangler omfattende leksikografisk dokumentasjon fra før: de samiske språkene, de nasjonale minoritetsspråkene og norsk tegnspråk. Ved å styrke de fagmiljøene som allerede er i gang med faglig kvalitetssikrede ordbokprosjekter, kan man bidra på en synlig og viktig måte til styrking av språk som vi har et spesielt ansvar for i Norge.

Tospråklige ordbokprosjekter til og fra ”smale” eller ”fjerne” fremmedspråk har behov for spesiell støtte.

5. Fagordbøker

Fagspråk eksisterer symbiotisk med allmennspråket og overrisler dette med nye ord. Fagspråk er i hovedsak basert på allmennspråklige ordelementer og er sannsynligvis den viktigste kilden for

fornyelse av allmennspråkets ordforråd. Hvert år utgis det et lite antall fagordbøker på kommersielle forlag i Norge. De fleste av dem er tospråklige, for det meste mellom bokmål og engelsk. Dette skaper et økende behov for terminologi også på nynorsk. De fleste nye terminologiresurser i vårt land blir i dag fortrinnsvis gjort elektronisk tilgjengelige over Internett.

Språkrådet bidrar på ulikt vis med rådgivning og annen assistanse og koordinering overfor fagmiljøer som ønsker å arbeide systematisk med fagterminologi. Blant annet arbeides det i et pågående prosjekt med å prøve ut en ”mønsterpraksis” i universitets- og høgskolesektoren for registrering og tilgjengeliggjøring av termer på Internett.

Utvikling og vedlikehold av fagterminologi har det til felles med allment ordbokarbeid at det er snakk om ressurskrevende virksomhet som har stor nytteverdi også på lengre sikt. Språkrådet anbefaler at det settes av midler til større aktivitet på dette området i Norge.

Et godt eksempel på hvordan relativt beskjedne midler kan avstedkomme tellende og allment tilgjengelige resultater av høy kvalitet, er Standard Norges termbase *SNORRE*, som ble lansert høsten 2011 og i dag er en viktig kilde for kvalitetssikret terminologi i standardiseringssektoren og ellers.

Det er et problem at det etter dagens regelverk ikke er mulig å oppnå midler fra Norges forskningsråd til å utvikle og vedlikeholde terminologiresurser, bare til infrastrukturkartlegginger. Forskningsrådet støtter det norske infrastrukturprosjektet *CLARINO* med 25 millioner kroner. Universitetet i Bergen har koordineringsansvar for *CLARINO*, som omfatter alle aktuelle språkvitenskapelige forskningsmiljøer i Norge. Dette er den norske delen av det felleseuropeiske prosjektet *CLARIN* (Common Language Resources and Technologies Infrastructure) i regi av European Strategy Forum on Research Infrastructures.

Gjennom prosjektet skal det bygges opp en felles infrastruktur for norske språkdatabaser, som igjen skal kobles opp mot tilsvarende øvrige europeiske databaser. Et underprosjekt i Norge gjelder foreliggende norske terminologiresurser. Infrastrukturen vil få stor betydning for humaniora og gi forskere tilgang til et mangfold av språkdatabaser. Data som det tidligere var vanskelig å få tak i og benytte i komparative studier, vil bli tilgjengelige for forskningsmiljøer i Norge. Dette kan legge grunnlag for internasjonalt ledende forskning på et felt der Norge allerede har sterke miljøer.

På terminologiområdet vil en slik infrastruktur lette arbeidet med å utvikle en norsk termportal på Internett, men altså ikke bidra til utvikling av nye terminologiresurser eller vedlikehold av eksisterende.

6. Språklige samlinger

Ordbøker utvikles på grunnlag av språksamlinger. Uten de store ordsamlingene som Norsk Ordbok fikk organisert fra 1930-årene, kunne dette ordbokverket aldri blitt realisert. Nå brenner et blått lys for mange språksamlinger i Norge. De norske vitenskapelige samlingene er i dag under sterkt press og står utsatt til både når det gjelder bemanning og organisatorisk innpassing i universitetsstrukturen.

For Språkrådets arbeid er det en forutsetning at disse samlingene finnes, at de blir kontinuerlig bygd ut og oppdatert, og at de er i format som gjør dem tilgjengelige og lette å bruke også for andre enn språkforskere. Ikke minst i normeringsarbeid, i terminologiarbeid og i utviklingen av ordbokressurser utgjør store, kvalitetssikrede språksamlinger over de språkene Språkrådet har under sitt ansvarsområde, en vesentlig ressurs.

Språkrådets arbeid med 2012-normalen for nynorsk hvilte tungt på tilgjengelig dokumentasjon fra de vitenskapelige språksamlingene ved Universitetet i Oslo. Framtidig arbeid med normering og språkrøkt forutsetter at slike samlinger er i kontinuerlig vekst og utvikling. I normeringsarbeid er også den historiske dimensjonen viktig, og Språkrådet ser det derfor som vesentlig at det som alt er bygd opp av norsk språkdokumentasjon, er integrert og tilgjengelig i samlingene også for fremtiden.

De vitenskapelige språksamlingene er per i dag i bedre stand for nynorsk og dialekter enn de er for bokmål. For Språkrådet er det viktig å ha tilgang til gode, oppdaterte samlingsressurser over både bokmål og nynorsk.

Språkrådet er svært urolig for fremtiden for de språklige samlingene ved universitetene, ikke bare ordboksamlingene, men også navnesamlinger og annet. I tillegg til ordbokarbeidet ved Universitetet i Oslo er også arbeidet ved de språklige samlingene ved alle universitetene i en vanskelig situasjon. Problemet synes å være strukturelt: Disse kan ikke prioriteres høyt nok under rådende finansieringsordninger i universitetssektoren.

Uten oppdaterte og velfungerende språklige samlinger vil det være svært vanskelig å forske på mange aspekter av norsk språk. Dette truer kvaliteten i arbeidet med flere av Språkrådets sentrale oppgaver, som språkrådgivning og språknormering.

Problemet ble omtalt i språkmeldingen: "Dokumentasjon av norsk språk er ei permanent, nasjonal oppgave. Gode, oppdaterte samlinger er ein føresetnad for forskinga." (kap. 8.3.2.) I kapittelet ble det vist til at spørsmålet om dokumentasjon av norsk språk og norske språksamlinger burde sees i sammenheng med en pågående satsing på digitalisering av dokumentasjons- og kulturarvsmateriale. En strategi for dette arbeidet ble senere presentert som St.meld. nr. 24 (2008–2009) *Nasjonal strategi for digital bevaring og formidling av kulturarv*. Denne stortingsmeldingen drøftet imidlertid i liten grad hvordan universitetenes språksamlinger kunne bevares og videreutvikles.

For stedsnavntjenestens arbeid er stedsnavnsamlingene avgjørende viktige. Disse samlingene drøftes spesielt i kap. 8.3.3 i språkmeldingen: "Departementet vil elles vurdere om det bør gjennomførast ei større utgreiing om den vidare innsamlingspolitikken og tilgrensande spørsmål. Det er i så fall aktuelt å sjå på om ei slik utgreiing bør femna vidare enn berre stadnamn." (kap. 8.3.3.5.)

Vår vurdering er at behovet for et strategisk arbeid om både stedsnavnsamlinger og andre språksamlinger ved universitetene er enda større i dag enn i 2008.

Språkrådet tilrår at Kulturdepartementet oppnevner en arbeidsgruppe som skal beskrive behovet for bevaring og videreutvikling av de språklige samlingene som er bygd opp ved

universitetene, og foreslå hvordan det nødvendige bevarings- og videreutviklingsarbeidet skal organiseres og dimensjoneres i årene framover.

7. Forslag til tiltak

Språkrådet vil med dette brevet framheve hvor viktig det er å finne fram til tiltak som er til beste for norsk skriftkultur, bokmål og nynorsk, og andre språk som blir brukt i Norge, gjennom nasjonale ordbokverk, gode fremmedspråklige ordbøker, annet leksikografisk arbeid og tiltak som sikrer gode språksamlinger og nødvendig språklig dokumentasjon. Det er viktig at den leksikografiske kompetansen som er bygd opp gjennom Norsk Ordbok 2014, blir tatt vare på og utvikles videre til beste for språkbrukerne.

Våre forslag til tiltak legger til grunn at en ordbok kan være på papir og/eller i digitalt format.

7.1 Enspråklige allmennordbøker (bokmål og nynorsk)

- *Det Norske Akademis store ordbok* fullføres så snart som mulig.
- Et godt faglig fundert *Bokmålets og riksmålets ordbokverk* vil sikre et omfattende dokumentasjonsordbokverk for bokmål som tilfredsstillers dagens krav. Språkrådet forutsetter å være med i prosessen når prosjektet skal få tilgang til ressurser Språkrådet er medeier i.
- De fem første bindene av *Norsk Ordbok* må fullintegreres digitalt, slik at dokumentasjonsordbokbasen for nynorsk dekker hele alfabetet og dette store verket.
- Det må etableres en liten organisasjon for vedlikehold og videreutvikling av Norsk Ordbok, og tilsvarende for *Bokmålets og riksmålets ordbokverk* når den tid kommer.
- Organiseringen av arbeidet med standardordbøkene *Nynorskordboka* og *Bokmålsordboka* bør tas opp til vurdering.
- Det bør utgis flere ordbøker med barn som målgruppe.

7.2 Tospråklige ordbøker

- Det er et stort behov for ordbøker mellom norsk, særlig nynorsk, og fremmedspråk. Bøkene bør redigeres slik at de også med fordel kan brukes av personer med fremmedspråket som morsmål.
- Samiske språk bør få utviklet et større elektronisk korpus og, med utgangspunkt i det, ordbøker på et høyere kvalitetsnivå enn i dag.
- Ordbokprosjektet for norsk tegnspråk, som i dag er knyttet til Statped, må forankres i et større leksikografisk miljø, og det bør settes av ressurser til å bygge opp en digital språksamling for tegnspråk.
- Det bør utvikles en bedre språksamling og lages ordbok for kvensk.
- Det bør utvikles grunnleggende språkdokumentasjon for romani til støtte for videre leksikografisk arbeid.
- Det bør utvikles grunnleggende språkdokumentasjon for romanes til støtte for videre leksikografisk arbeid.

- Ordbokserien *LEXIN* bør fortsette å gjøre norsk tilgjengelig for innvandrere gjennom tospråklige ordbøker.

7.3 Fagordbøker

- Det bør settes av større midler til arbeid i fagmiljøene rundt om i landet med dokumentasjon av terminologi og fagspråk.

7.4 Språksamlinger

- De store ordbokprosjektene og de språklige samlingene (deriblant stedsnavnarkiv m.m.) sikres ressurser til vedlikehold og oppdatering på permanent basis.
- I den leksikografiske dokumentasjonen av bokmål må det bygges opp gode språksamlinger også for bokmål.
- Kulturdepartementet oppfordres til å oppnevne en arbeidsgruppe som skal utrede behovet for bevaring og videreutvikling av språksamlingene ved universitetene og foreslå organisering og dimensjonering av arbeidet med slik bevaring og videreutvikling.

Språkrådet står til disposisjon for utdyping og videreutvikling av synspunktene i samarbeid med Kulturdepartementet.

Vennlig hilsen

(sign.)

Ottar Grøpstad
styreleder

Arnfinn Muruvik Vonen
direktør

Mottakerliste
Kulturdepartementet

Postboks 8030 Dep

0030

OSLO

Vedlegg